

Demokrasi İhtiyacını Felsefi Düşünme Yöntemiyle Doymak¹

Kemal DİL²

Özet

Bu çalışmanın amacı demokrasiye ilişkin farkındalığın gelişmesinde felsefi düşünme yönteminin sağladığı bazı katkıları ortaya koymaktır. Türdeşleriyle karmaşaya dayanmadan bir arada yaşama ve yaşamı sürdürecekt kaynaklara ulaşma isteği, insan için bir ihtiyaç olarak ifade edilebilir mi? Toplumsal süreçte, insanların çeşitli biçimlerdeki yönetsel organizasyonlara ve politikalara muhatap olduklarına, muhatap oldukları bu yönetimler tarafından kendi iradelerinin sınırlandırıldığına ya da yok sayıldığına ilişkin deneyimlere bakıldığında, bu sorunun cevabı “evet” olarak verilebilir. Siyaset felsefesi tarihi, demokrasinin toplumsal alanda belirtilen bu ihtiyacın karşılaması amacıyla kullanıldığını göstermiştir. Bu amaçla, demokrasi kavramının geliştirilmesine önemli katkılar yapan siyaset felsefesinin de kullandığı felsefi düşünme yönteminin, bu farkındalığın oluşmasında somut katkılar yapabileceği düşünülmüştür. Bu doğrultuda çalışmada, (1) kısaca ihtiyaç kavramı açıklanmaya çalışılmıştır. (2), insanı felsefi düşünmeye yönelten ihtiyacın ne olduğu betimlenmeye çalışılmıştır. (3), felsefi düşünme yöntemi açıklanmaya çalışılmıştır. (4), felsefi düşünme yönteminin demokrasiye katkıları temellendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Demokrasi İhtiyacı, Felsefi Düşünme Yöntemi.

To Satisfy the Need for Democracy by the Method of Philosophical Thinking

Abstract

The aim of this study is to put forth the some contributions the method of philosophical thinking, specified in the development of awareness for democracy. Inability by alone or living together in the mess and access to resources to sustain life, is it a need for people? The answer is able to “yes” for this question, when it was looked at the people experiences having been addressed to the governmental organizations and policies in various ways, having been restricted or ignored their wills by these organizations and policies in the historical process. The history of political philosophy showed that the concept of democracy had been put forth to the agenda of the social field to meet this need. For this purpose, it was thought that the method of philosophical thinking, which has also been used by the political philosophy that made important contributions to conceptualization of democracy, can make objective additions. In this direction, (1), it was tried to explain the concept of “the need” briefly. (2), it was described what the needs that leads the people to think philosophically, became. (3), it was tried to explain the method of philosophical thinking. (4), it was tried to justify what kind of the contributions that the method of philosophical thinking made on the democracy.

Keywords: Philosophy, Need for Democracy, Method of Philosophical Thinking.

¹ Bu makalenin genel çerçevesi Uludağ Üniversitesi III. Uluslararası Felsefe Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Çankırı-TÜRKİYE
E-posta: kemaldil@yahoo.com

Giriş

İnsanın toplumsal bir varlık olduğu tüm sosyal bilim araştırmalarının ön kabulü olmuştur (Aristoteles, 2008: 40; Durkheim, 2006; Lipson, 1986: 31-35; Heywood, 2013; Kottak, 2008). Siyasal tarih ve siyaset felsefesi tarihi kaynakları bu ön kabulün oluşmasında insandaki hayatta kalma/korunma (yalnız veya karmaşa içinde yaşayamama) ve yaşamını sürdürecekt kaynaklara erişim ihtiyacının temel rol oynadığını ileri sürmüşlerdir (Hobbes, 1993; Machiavelli, 1994; Rousseau, 2006; McNeill, 2005; Weber, 1991; Lipson, 1986; Mannheim, 2008; Tanilli, 2006). Ne var ki, aynı kaynaklar, bu temel ihtiyaç üzerinden insanın bir başkasıyla birlikte yaşamının, ne onunla ne de onsuz biçiminde bir paradoksa dönüştüğünü göstermiştir. Bir tarafta birlikte yaşamı sürdürmek amacıyla ileri sürülen düşünceler, inşa edilen sistemler ve yapılar, diğer tarafta bu düşüncelerin, sistemlerin ve yapıların yok olmasına neden olan savaşların, çatışmaların, baskıların, kovuşturmaların vb. varlığı, bu paradoksun günümüze kadar çözümlenmeden geldiğini göstermektedir. Böyle olmakla birlikte bu paradoksal süreçte, hayatta kalma/korunma ve kaynaklara ulaşma ihtiyacını toplumsal yaşam biçimiyle karşılayacak bir düzen oluşturma ve böylece paradoksu olumlu şekilde çözümlenmeye yönelik düşünceler ve pratikler de olmuştur (Hobbes, 1993; Machiavelli, 1994; Rousseau, 2006; Arnhart, 2004). Bu doğrultuda varlık üzerindeki ontolojik tartışmalar, bilgi üzerindeki epistemolojik tartışmalar, din üzerindeki teolojik tartışmalar ve özellikle ideal bir düzen arayışı ve devletin varlığı üzerindeki siyasal-felsefi tartışmalar önemli katkılar ortaya koymuşlardır (Arnhart, 2004). Özellikle ideal düzen arayışı ve devletin varlığı üzerine ortaya konulan düşünceler, bir tarafta birlikte yaşamı mümkün kılacak devlete, onun işlevlerini gerçekleştirecek iktidara, iktidarın dayanacağı egemenlik biçimine, egemenliği kullanma biçimine yönelik düşünceler ortaya konulurken, diğer tarafta bireyin bireyle, toplumla ve devletle ilişkilerinin biçimine yönelik kavramlar da üretilmiştir (Lipson, 1986; Arnhart, 2004; Heywood, 2012; Heywood, 2013). Özgürlük, eşitlik, adalet, temel haklar, hukuk, sivil toplum, demokrasi gibi kavramlar insan birlikteliğinin inşasında dikkat çekici öneme sahip başlıca kavramlar olmuştur. Bununla birlikte ortaya konulan bu düşüncelere ve üretilen kavramlara bağlı olarak çeşitli sistem önerileri de olmuştur. Bu kapsamda özgürlük kavramını öncelikli gören liberalizm ve eşitlik kavramını öncelikli gören sosyalizm, pratiğe dönüşmüş sistemler içerisinde öne çıkmışlardır (Heywood, 2013). Felsefe tarihinde bu doğrultuda ortaya koyulan düşünceleri, yapılan tartışmaları, üretilen kavramları, önerilen sistemleri detaylı bir biçimde ele alan pek çok çalışma yapılmıştır (Lipson, 1986; Arnhart, 2004; Heywood, 2012; Heywood, 2013). Bu çalışmanın ise, üç temel noktadaki savları ile bu düşünceler arasında özgün bir değere sahip olduğu düşünülmüştür. İlk olarak, felsefe tarihinde

yer alan düşüncelerin ve üretilen kavramların ihtiyaçlara bağlı olarak ortaya konulduğu, bu ihtiyaçların ise bir bütün olarak düşünsel ihtiyaçlar olarak ifade edilebileceği savlanmıştır. İkinci olarak, düşünsel ihtiyaçların doyurulmasına yönelik anlamlandırma, tanımlama, açıklama ve kavramlaştırma çabalarının özgün bir yöntemle dayandığı; bu yöntemin de felsefi düşünme yöntemi (etkinliği) biçiminde ifade edilebileceği; gerçeklik, nedensellik, doğruluk ve temellendirme kavramlarının ifade edilen bu yöntemde temel kavramsal araçlar olduğu savlanmıştır. Üçüncü olarak, sahip olduğu kavramsal araçlar temelinde bu yöntemin, kendisini üreten ihtiyacı doğru bir biçimde doyuracak bir demokrasi anlayışının oluşmasında ve yaşanmasında demokrasi kavramına siyasal alandaki aktörlerin yanında toplumsal alandaki öznelerin de katkı yapabilmelerinde bir zemin olacağı savlanmıştır. Çalışmada, öncelikle genel anlamda ihtiyaç kavramı kısaca tanımlanmaya çalışılmıştır. İkinci olarak, felsefi düşünme etkinliğinin oluşmasına neden olan düşünsel ihtiyaçlara kısaca değinilmiştir. Üçüncü olarak, felsefe tarihinde varlık, bilgi ve ideal düzen konularına ilişkin ortaya konulan düşünceler ve tartışmalar üzerinden düşünsel ihtiyaçları doyurmaya çalışan felsefi düşünme etkinliğinin bir yöntemi içerdiği; gerçeklik, nedensellik, doğruluk ve temellendirme kavramlarının ise bu yöntemin uygulamalarında kullanılan kavramsal araçlar olduğu temellendirilmeye çalışılmıştır. Dördüncü olarak, bu yöntemin ve kavramsal araçların, kendisini üreten ihtiyacı doğru bir biçimde doyuracak bir demokrasi anlayışının oluşmasında, gelişmesinde ve yaşanmasında demokrasi kavramına nasıl bir katkı yapabileceği betimlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda, siyaset felsefesi kapsamında, ortaya konulan düşünceler, üretilen kavramlar, belirtilen değerler, önerilen ve uygulamaya sokulan yapılar ve sistemler bu yöntemle ilişkilendirilmeye çalışılmıştır.

İhtiyaç Kavramı ve Düşünsel İhtiyaçlar

İhtiyaç kavramının ne anlama geldiği kime sorulsa öyle ya da böyle bir cevapla karşılaşılır. Her cevap farklı anlam içermekle birlikte, bu farklı anlamların işaret ettiği ortak bir nokta vardır: her ihtiyaç, şu anki durum/konum ile hedeflenen durum/konum arasında anlam bulan farktan kaynaklanan rahatsız edici dürtü olarak şekillenir. Paul Leagans (1964), bu şekilde anlam bulan ihtiyacı, şu andaki durum ve konum ile yeni veya arzu edilir olduğu varsayılan ve değişen koşullar seti arasındaki boşluk, dengesizlik hali veya uygunsuzluk olarak tanımlamıştır (Akt. Güner, 1990). Aralarında rahatsız edici boşluğun veya farkın olduğu şimdiki durum ya da konum ile istenilen durum ya da konumları isimlendirme ya da sınıflandırmada zorluk bulunduğu ileri sürülmüştür. Bunun nedenini şimdiki durum ya da konum ile arzu edilen durum ya da konum arasında boşluk ya da fark oluştuğunda bu farkı ya da boşluğu rahatsızlık ya da uygunsuzluk

olarak algılayacak insanda ve toplumda aramak lazım. İnsan, biri iç diğeri doğal ve toplumsal alanları içeren iki dünya ile ilişki içindedir. Bu ilişkide çeşitlilikler vardır. Hisleri, algıları, deneyimleri, karşılaştıkları vs. bu çeşitlilikleri oluşturur. Bu çeşitlilikler aynı zamanda özgün anlamlar içerir. Bunun yanında toplum, barındırdığı yapılar ve ilişkiler temelinde devingendir. Bu devingenlik çeşitliliği oluşturur. Bununla birlikte insan türünün kendisini çevreleyen toplumsal ve doğal alanlarla ilişkilerinde bu rahatsız edici dürtüyü doyurma ediminin belirleyici olduğunu ileri sürmek de yanlış olmaz (Laborit, 1996). Kuşkusuz ihtiyaç dürtüsünün nedeninin içerdiği anlamın göreceli olduğu; insandan insana, zamandan zamana değişiklik gösterdiği söylenebilir. İhtiyaçların içerdikleri anlamların göreceliliği, ihtiyaca ilişkin ortak bir tanım yapılmasını da güçleştirmiştir. Bu kapsamda Scissons (1982), her nedenin içerdiği farklı anlamın, ihtiyaca ilişkin tek bir tanımın yapılmasını güçleştirdiğini ileri sürmüştür (Akt. Güner, 1990). Bununla birlikte ihtiyacı şekillendiren her nedenin içerdiği anlamdaki farklılık, bu ihtiyacı doyurma doğrultusunda ortaya konulan pratiğin de farklı olmasına neden olduğu ileri sürülebilir. Öyle ki, ihtiyacı psikolojik açıdan ele alan Maslow (1943), içerdiği anlamlar temelinde ihtiyaçları fiziksel ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyacı, aidiyet ihtiyacı, saygınlık ihtiyacı ve kendini gerçekleştirme ihtiyacı biçiminde sınıflandırmıştır. Öte yanda Marks ve Hegel'e atfen Fraser (2008: 11), ihtiyaçların, insanların diyalektik yaşamından çıkan "biçimler" olduğunu ileri sürmüştür; bu açıdan ihtiyaçlara diyalektik süreç temelinde yaklaşmak gerektiğini belirtmiştir. Devamla Fraser (2008), ihtiyaçlar ve onları giderme pratiklerini içeren diyalektik süreçte biri olumlu diğeri olumsuz iki sonucun ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Bu kapsamda Marks ve Hegel'e atfen Fraser (2008: 13), insanın gelişimini, teknolojik gelişimi, artan verimliliği ve insanın özgürleşmesini olumlu sonuç; rekabet, yoksulluk ve tahakkümün olması ve artması gibi eşitsiz kılıcı pratikleri ise olumsuz sonuç olarak sınıflandırmıştır. İlin ve Segal (1993) "İnsan Nasıl İnsan Oldu" sorusuyla bir varlık olarak insanın, çağları içeren süreç içindeki doğal ve toplumsal mücadelesini; G. Childe'in (1988) "Kendini Yaratan İnsan" vurgusuyla insanın bu mücadelesindeki başlıca rakibi olan doğayla mücadelesinde hayatta kalabilmede düşünsel ve yaratıcı becerilerini geliştirmesini; devamla Childe'in (1983) "Tarihte Neler Oldu?" sorusu kapsamında, insanın hayatta kalabilmesini sağlayan düşünsel ve yaratıcı becerilerini sadece doğayla mücadelesinde değil, türdeşleriyle birlikte yaşamı inşa etme, üretme, bölüşme ve tüketme doğrultusunda kullanmasını içeren pratikleri ortaya koyan çözümlenmeleri, ihtiyaçların ve bunları giderme pratiklerinin bu özgürleştirici ya da eşitsiz kılıcı diyalektik sürecini ortaya koyan pek çok kaynaktan birkaç tanesi olarak ifade edilebilir.

Gelinen noktada, insanın, doğal ve toplumsal alanlarla karşılıklı etkileşimlerinde, bedensel varlığını devamını sağlayan dürtüye dayalı ihtiyaçlarının yeme, içme, barınma, korunma, uyuma, üreme gibi bedensel ihtiyaçlar olduğu söylenmiştir. (Maslow, 1943; Fraser, 2008). Bunun yanında, insanın kendisiyle, doğal ve toplumsal alanlarla karşılıklı etkileşimlerinde türdeşleriyle birlikte yaşamı inşa etme, üretme, bölüşme ve tüketme ihtiyaçları da başka ihtiyaç örneklerini oluşturmuşlardır (Lipson, 1986; Arnhart, 2004; Heywood, 2012; Heywood, 2013, Joniski, 2013; Weber, 1991; McNeill, 2004; Ercan, 2009). İhtiyaçlar, bir tarafta ihtiyaç sahibini doğal ve toplumsal alanlarla çok çeşitli etkileşimlere sokarken diğer tarafta bu etkileşimlerinde kendileri de çeşitlenebilme olanağı bulurlar. Bununla birlikte bu etkileşimde, varlığın ne olduğu, nasıl olduğu ve çeşitlendiği de ilgisini çekmiştir. Bu ilgi, insanın kendisine, kendisini çevreleyen doğal ve toplumsal alana yönelik hayret, kuşku ve merak ihtiyaçlarından kaynaklanmıştır ki, insanı, anlamaya, açıklamaya, tanımlamaya yönelten ihtiyaçlar felsefi düşünme etkinliğinin de temelini oluşturmuşlardır.

Bir Yöntem Olarak Felsefi Düşünme Etkinliği

İnsanlık tarihi boyunca hayret, kuşku, merak ihtiyacı günlük yaşamında her insanı, kendisiyle ve kendisini çevreleyen doğal ve toplumsal alanlarla etkileşime sokmuştur. Bu etkileşimde her insanın amacı, kendisinde hayret, kuşku ve merak oluşturanı anlayacak, açıklayacak ve tanımlayacak bilgiye ulaşmaktır. Bu durumu Timuçin (2010: 9), düşünmek, dünyayı ve kendini, dünyadaki kendini ve kendindeki dünyayı doğru olarak kavrayabilmenin gereği olarak belirtir. İçerikleri yere, zamana ve topluma göre değişmiş olsa da insanlık tarihinde yer alan uygarlıklar bu amaca başlangıçta büyü etkinliği ile ulaşmak istemişlerdir. Bu süreçte insanlık gündelik, dinsel, teknik, bilimsel, estetik vb. bilgi ihtiyaçlarını bir tek bu büyü etkinliği üzerinden karşılamıştır. Ne var ki, büyüye dayalı bilginin kaynağı büyücünün hayali kurgularından öteye geçmemiştir. Kurgusal bilgileri ve figürleri içeren mitoslar, insanın günlük yaşamında ihtiyaçlarını doğa üzerinden karşılayacak düzeyde bir pratik işleve sahip olduğu ileri sürülmüştür (Strauss, 2014: 23). Mitosların bu pratik işlevleri onlara adeta Tanrısal düzeyde bağlı olma davranışını beraberinde getirmiş, bu nedenle sorgulanmaksızın geleneksel ritüeller üzerinden kuşaktan kuşağa geçmişlerdir (Strauss, 2014; Armstrong, 1998: 17; Strauss, 2014; 2002; Rosemberg, 2003). Mitoslar, insanların günlük yaşamdaki ihtiyaçlarını karşılayacak kurgusal figürleri ve bilgileri içermekle sınırlı olmamışlardır. Evrenin ne olduğu, onun nereden geldiği, nasıl olduğu, nasıl oluştuğu, başlangıcının ve sonucunun var olup olmadığı; ilk varlığın ne olduğu; evrendeki varlıkların nasıl oluştuğu, nasıl çeşitlendiği; insanın evrendeki

yeri, gereği, gibi konulara ilişkin merak ihtiyaçlarını gidermeye yönelik kurgusal bilgiler de üretmişlerdir. Üretilen bu cevaplar ise Tanrısal inanç boyutunda kabul görmüştür (Strauss, 2014; Armstrong, 1998: 17; Strauss, 2014; Rosemberg, 2003). İnsanlığın merak konusu olan bu konular farklı medeniyetlerdeki mitoslarda da yer bulmuştur. Hint, Çin, Mısır, Mezopotamya (Sümer, Babil, Akad, Asur), Hitit vb. medeniyetlerin destanlarına konu olan bu tür mitosların temel dayanağını inançlar ve gelenekler oluşturmuştur (Armstrong, 1998: 18; 2002; Rosemberg, 2003). Gözlemlere bağlı olarak günümüzde, düşünsel ihtiyaçlarını doyurma doğrultusunda geniş toplum kesimlerinin yaygın bir biçimde ortaya koydukları pratiklerde de temelde mitosların bu dayanaklarını yaygın bir biçimde kullandıkları söylenebilir. Kendi dışındaki birinin görüş ve değerler, yaygın kabul edilmiş kanaatler, yerleşik gelenekler, mistik söylemler gibi kaynaklar günümüzde geniş toplum kesimlerinin bilgilerini kurgulamada sıkça başvurdukları kendi dışındaki kaynakları oluşturduğu söylenebilir. Örneğin, kendi kültürümüzde kahve falına bakma geleneği, bir eğlence ihtiyacının ötesinde gelecekte yaşayacaklarına yönelik merak ihtiyacını giderecek bilgiyi kurgulamada başvurulan bir pratik olmaya devam etmektedir. Geniş toplum kesimlerinin bilgiyle bu biçimdeki ilişkisi bir ölçüde büyücünün hayali kurgular temelinde bilgiyle ilişkilerine benzetilebilir.

Bununla birlikte, farklı medeniyetlerde, bir tarafta yaşamını sürdürmede ortaya çıkan güncel ihtiyaçlarını karşılayacak bilginin ortaya konulmasında, diğer tarafta evren, varlık, oluş, insan vb. konulara ilişkin merak ihtiyacını giderecek bilginin elde edilmesinde bir başka yöntem başvuran bazı insanlar yaşamıştır (Timuçin, 2010; Cevizci, 2009). Bu farklı yöntemi kullanan insanların bulunduğu medeniyetler arasında Yunan ve Roma medeniyetlerinin ön plana çıktığı ileri sürülmüştür (Guthrie, 1999; Timuçin, 2010). Bilgi elde etmede farklı bir yöntem kullanıldığı bu etkinliği daha sonra Pythagoras Philosophia, bu etkinliği yapanları da Philosophos olarak tanımlanmıştır. Gelinek noktada, felsefi düşünme etkinliğini gerçekleştirenlerin ayırt edici niteliğini, etkinliği gerçekleştirirken kullandıkları yöntemi ve nihayetinde yaptıkları etkinliğin anlamı açıklamaya yardımcı olacağı varsayımıyla bir anekdota başvurmak yerinde olacaktır. Bu anekdot, “Sokrates’in Savunması” eserinde (1992: 16, 17) Platon’un Sokrates’e atfen aktardığı bir anekdottur. Anekdotta, Sokrates’in arkadaşı Delphoi tanrısına Sokrates’ten daha bilge birisinin olup olmadığını sorar. Tanrıdan “yoktur” cevabını alır. Gelir, bu cevabı Sokrates’e aktarır. Sokrates, kendisinden daha bilge olduğunu düşündüğü birçok kişiyi düşünür. “Neden onlar değil de ben daha bilgeyim?”. Sonrasında ise, Tanrı’nın bir yanılığında olamayacağına karar vererek, Tanrı’nın kendisine atfen ifade ettiği bilgeliğinin dayanağını ortaya koyacak bilgiyi arar. Bunu hayatının

temel amacı yapar. Bu doğrultuda Sokrates'in kendisine özgü yöntemle³ yaşadığı dönemde bilinen bilgilerle diyalog içine girer (Eflatun, 1992: 16, 17). Aktarılan bu anekdot üzerinde düşünüldüğünde bazı noktalar dikkat çekicidir. Sokrates, Tanrı'nın kendisine yönelik bu yargısını şüphe edilmez bir *gerçeklik* olarak kabul etmekle birlikte yine de hayretle karşılar. Sonrasında, bu gerçekliğin hangi olgulara dayandığını merak eder. Döneminde ismi çok bilinen “bilgelerle” görüşür. Onlara, onların en iyi bildikleri konulara yönelik sorular sorar. Aldığı cevaplar kendisinde onların bilgeliklerine ilişkin şüpheler oluşturur. Nihayetinde şöyle bir çıkarımda bulunur: “benim bilgeliğim, bilmediğimi bilmemdedir.”

Sokrates'e atfen aktarılan bu anekdot bize felsefi düşünme etkinliğini gerçekleştiren insanların temel niteliğinin ne olduğuna ve nasıl bir yöntem kullandıklarına ilişkin önemli bulgular içermiştir. Bu doğrultuda insanın kendi doğasıyla ve evren, doğa ve toplumu içeren dış doğasıyla ilişkili ne varsa (varlık, oluş, çeşitlilik), bunlara yönelik hayret, kuşku ve merak ihtiyacı içerisinde olma, bu ihtiyaçlarını doyuracak bilgiyi elde etmeyi sevmeyi bir yaşam pratiği haline getirme ve bilgi elde etme pratiğinde her türlü peşin kabule yer vermeden araştırmacı, sorgulayıcı, eleştirici bir tavır takınma bu niteliklerin başlıcaları olarak ifade edilmişlerdir. Bu çerçevede, Sokrates'in “sorgulanmamış hayat, yaşamaya değmez” sözü oldukça anlamlıdır (Akt. Çetin, 2007: 41). Sorgulamaya dayalı olarak elde edilen bilgini en değerli iyilik hali olduğunu ise Platon şu sözleriyle ortaya koymuştur: “Bilgi dünyasında sadece büyük zorluklarla ve en son elde edilebilecek kavrayış, iyiliğin esas halidir. Bu hale dair bir vizyonu olmaksızın kimse ne kendi hayatında ne de devlet meselelerinde akıllıca davranır” (Akt. Lou, 2007: 37). Felsefi düşünme etkinliğini gerçekleştirenin bu nitelikleri aynı zamanda onun bu etkinlikte kullandığı yöntemin birinci bölümünü oluşturduğu söylenebilir. Yöntemin ikinci bölümü, felsefi düşünme etkinliğinde bulunanın bilgi elde etme süreci üzerinden anlam bulduğu düşünülmüştür. Felsefe tarihine bakıldığında bu yöntemin, felsefi düşünme etkinliğinin kendisine konu edindiği iki temel problem etrafında yürütülen tartışmalarda anlam bulduğu söylenebilir. Birincisi, varlığı, oluşu ve çeşitliliği anlamaya, açıklamaya ve tanımlamaya yönelik soruları ve tartışmaları içeren ontolojik problemdir. Bu problem etrafında yürütülen tartışmalarda öncelikle varlığın var olup-olmadığına ve ne olduğuna ilişkin sorulara cevaplar üretilmiştir. Bu doğrultuda, üretilen cevaplar iki gruba ayrılmıştır. Varlığın olmadığını söyleyen grup nihilist, varlığın var olduğunu kabul eden grup ise realist olarak adlandırılmıştır. Realistler, varlığın var olduğunu kabul etmekle birlikte “varlık nedir?” sorusu temelinde

³ Sokratik düşünme yöntemi: ironi (alay) ve maiotik (fikir doğurtma)

birbirlerinden ayrılmışlardır. Bir grup, öncelikle varlığın ana maddesinin ne olduğu sorusu etrafında görüş ortaya koymuşlardır. Varlığın ana maddesini “su” olarak ifade eden Thales, “Aperion” diyen Anaximandros, “ateş” diyen Herakleios, “sayı” diyen Pythagoras, “ateş, hava, su ve toprak” diyen Empedokles, “atom” diyen Demokritos gibi düşünürler bu grup içinde belirtilmiştir. Diğerleri ise doğrudan varlığın ne olduğu sorusuna yönelmişlerdir. Bu doğrultuda Platon, Aristoteles, Farabi ve Hegel ise varlığı idea olarak düşünmüşlerdir. Varlığın ana maddesini “atom” olduğunu, “atom”un da “madde” olduğunu düşünen Demokritos’un yanında Epikuros, Hobbes, La-Mettrie ve Karl Marks “varlık maddedir” görüşünü benimsemişlerdir. Herakleitos ise, varlığın ana maddesinin “ateş” olduğunu, varlığın ise bu ana maddeye bağlı bir “oluş” olduğunu belirtmiştir. Descartes ise, “varlık hem madde hem de ideadır” demiştir. Varlığı duyusallıktan sıyrılmış öz olarak düşünen Husserl ise bu özü “fenomen” olarak belirtmiştir.

Bu ontolojik tartışmalar varlığa ilişkin temel ilkelerin oluşturulmasını sağlamıştır. Bu ilkeler, özdeşlik, çelişmezlik, üçüncü halin imkânsızlığı, yeter sebep ilkeleri olarak belirtilmiştir. Belirtilen bu ilkeler, bilginin anlamını, olanağını, kaynağını, yapısını, değerini gibi yönlerini sorgulayan felsefi düşünme etkinliğinin bir diğer temel problemi olan epistemolojik problem kapsamındaki tartışmalara ışık tutmuştur. Bu doğrultuda farklı dönemlerde, farklı taraflarca, çeşitli yaklaşımlar ve kavramlaştırmalar üzerinden felsefi düşünme etkinliğinde kullanılan yöntemin temel prensipleri geliştirilmiştir. Bu temel prensiplerin başında gerçeklik, nedensellik, doğruluk ve temellendirme prensipleri gelmektedir.

Epistemolojik problem etrafında yapılan tartışmalarda gerçeklik kavramı, “bilgi nedir?” sorusu temelinde “varlık” ile ilişkilendirilmiştir. Buna göre, hakkında bilgi elde edilebilecek, düşünceden bağımsız var olan durumsal, olgusal ve nesnel varlıkların birer gerçeklik olarak anlam bulduğu ileri sürülmüştür (Çüçen, 2005: 34). Bu kapsamda, Thales’in varlığın ana maddesi olarak belirttiği “su”; Herakleitos’un varlıkların oluşunu açıklamada belirttiği “logos” durumu; Husserl’in duyusallıktan sıyrılmış “öz varlık” olgusu birer gerçeklik örnekleri olarak verilebilir. Bu anlamıyla gerçeklik, bilginin elde edilmesinde çok önemli bir prensip olur. Öte yanda, bu prensip “doğru bilgi elde etmek mümkün mü?” sorusu temelinde yapılan tartışmalarda belirleyici olur. Gerçekliğin bilinemeyeceğini belirten sofistlerin önemli temsilcileri Protagoras ve Gorgias, doğru bilginin olamayacağını, bilgiyi insanın kanaatleri olarak ortaya koymuşlardır. Rasyonalistler ise, gerçekliğin insanın aklında hazır var olduğunu, doğru bilginin akıl aracılığıyla elde edilebileceğini belirtmişlerdir. Bu noktada ünlü rasyonalist Platon, akılla bilgisi elde edilen gerçeklikleri insanın

düşüncesinde yer alan idealar olarak belirtmiştir. Bir başka rasyonalist olan Aristoteles ise gerçekliği, duyularla algıladığımız tek tek çeşitlilikler ile tümel olan olarak ikiye ayırmıştır. Ona göre bilgi, akılda hazır bulunmaz. Akıl insanın dışında bulunan tek tek varlıklar ile tümel varlık arasında nedensellik ilişkisi kurarak bilgiyi elde eder. Aristoteles'in açıklamaları, doğru bilginin elde edilmesinde aklın gerçeklikle ilişkisinin dışında başka bir prensibin de önemli rol oynadığının altını çizer. Bu prensip, nedenselliktir. Gerçeklikler arasındaki bir bağ olduğunu, gerçeklikler hakkında doğru bilgi elde edilecekse, bu bilginin, tek tek gerçekliklerin özelliklerini yansıtmakla birlikte gerçeklikler arasındaki bağı da ortaya koyan bilgi olmalıdır. Bu kapsamda, nedensellik kavramı farklı açılardan anlamlandırılmıştır. Özlem'in Gert König'e atfen belirttiğine göre (1990), Aneximandros, ilkelde toplumsal alanı çözümleme doğrultusunda ortaya koyduğu görüşler, nedensellik kavramına ilişkin ilk açıklama örnek olarak belirtilmiştir. König'e göre, ilkelerin birbiri ile ilişkilerinde ortaya koydukları "karşılıklılık" pratiği nedenselliğin ilk kullanım örneği olarak değerlendirilebilir (Özlem, 1990 içinde). König'e göre, Kelsen, ilkel insanlar arasındaki ilişkide cezanın bir suça bağlı olarak verilmesi pratiği yine nedensellik ilkesinin ilk kullanımı örneklerindedir (Özlem, 1990 içinde). Bu kavramın felsefi düşünme etkinliği açısından önemi ise, bu kavramın olup biten her şeyin bir nedeni olduğunu vurgulamasıdır. Dolayısıyla, bu anlamıyla nedensellik kavramı, felsefi düşünme etkinliğinde kullanılan yöntem, bilgi elde etmede bir ön kabul düzeyinde işlev görerek katkı yaptığı söylenebilir. Bu ön kabulü daha açık bir biçimde şöyle ifade etmek mümkündür: Filozofun kendisinde hayret, kuşku, merak ihtiyacı oluşturan bir konu varsa, bu ihtiyacı doğuracak düzeyde o konu hakkındaki bilgileri peşin kabul etmemeli. O konunun oluşmasına etki eden başka nedenleri sorgulamalı. Bu sorgulamalarında elde ettiği doğru bilgi, bir bakıma bu nedenselliği çözüp çözmediğine de dayandırılmıştır. Descartes, akıl aracılığıyla bilginin elde edilebileceğine katılmakla birlikte, onun "herkeste akıl var ama herkes neden doğru bilgiyi elde edemiyor" sorusu ise ayrıca anlamlıdır. Ona göre, akıl, gerçeklik hakkında doğru bilgi elde edecekse, sadece gerçekliğin özelliklerini değil, gerçeklikler arasındaki nedensellik ilişkilerini de çözümlemesi gerekir. O, yaptığı çözümlemeyle bilginin var oluşunun yanında onun doğruluk değerinin de önemli olduğunu belirterek, felsefi düşünme etkinliğinde kullanılan yöntem katkı yapmıştır. Felsefi düşünme yönteminde doğruluk kavramı çokça tartışılmıştır. Çüçen'nin belirttiğine göre (2005: 58), bu tartışmalar ekseninde doğru bilgi, uygunluk, tutarlılık, tümel uzlaşım ve apaçıklık olmak üzere dört farklı ölçüt temelinde tanımlanmıştır. Bunların içinde doğruluk ölçütü olarak en yaygın kabul görenin, uygunluk ölçütü olduğu belirtilmiştir. Çüçen'e göre (2005: 60) kökleri Platon ve Aristoteles'e dayanan bu ölçüte göre, doğruluk, "bir

önerme bir varlığın bir şeyin özelliğini ifade ediyorsa doğrudur; eğer etmiyorsa ya da olmayan bir özelliğini ifade ediyorsa yanlıştır” biçiminde tanımlanmıştır. Bu ölçüt temelinde düşünüldüğünde, bilgiyi niteleyen “doğru” ifadesi, gerçeklik hakkında elde edilen bilginin bu gerçekliğin özelliklerini tam olarak yansıtıyor olmasını işaret etmektedir. Bu yaklaşım yaygın kabul görmekle birlikte bilginin, gerçekliğe ait özellikleri tam olarak yansıttığına nasıl karar verileceği, neye göre karar verileceği konusunda da tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalar ise, felsefi düşünme etkinliğinde kullanılan yöntemin bir başka prensibinin geliştirilmesine neden olmuştur. Temellendirme olarak ifade edilen bu prensip, kısaca gerçeklik hakkında elde edildiği ileri sürülen doğru bilginin doğruluğunun; kabule değil, kanıtlara dayanıyor olması olarak tanımlanmıştır (Çüçen, 2005).

Sokrates’e atfedilen anektod ve insanlığın tarihsel gelişimi üzerinden bakıldığında, birkaç nokta açıklık kazanır. Bir, hayret, kuşku ve merak ihtiyaçlarının (düşünsel ihtiyaçlar) doğuştan gelen/verili bir insanı nitelik olduğu düşünülmüştür. İki, bu ihtiyaçlar insanın, bir tarafta kendi iç doğasıyla diğer tarafta doğal ve toplumsal alanların olduğu dış doğasıyla ilişkilerinde ortaya çıkan her türlü çeşitliliği kendisine konu edinmişlerdir. Üç, bu ihtiyaçlar kendisine konu edindikleri çeşitliliği anlamlandırarak, açıklayarak ve tanımlayarak doyuma ulaşabilmişlerdir. Dört, bu anlamlandırmanın, açıklamanın ve tanımlamanın boşluk ya da huzursuzluk oluşturmayacak düzeyde o çeşitliliği ortaya koyacak bir bilginin oluşturulmasıyla mümkün olabileceği belirtilmiştir. Beş, böyle bir bilginin elde edilmesinde araştırmayı, sorgulamayı, eleştirmeyi içeren kendine özgü bir yöntemin olduğu belirtilmiştir. Altı, bu durum bilgiyi düşünsel ihtiyaçların öncelikli konusu yapmıştır. Yedi, bu konu (epistemoloji) kapsamında böyle bir bilginin ise, felsefi düşünme yöntemi üzerinden değerlendirilebileceği ifade edilmiştir.

Gelinen noktada, bu temel noktalar felsefi düşünme etkinliğinin ne olduğunu tanımlamada da belirleyici olmuşlardır. Buna göre felsefe, (1) bir bölümü felsefe etkinliği yapanın nitelikleri, (2) bir bölümü bilgi elde etme süreci üzerinden anlam bulan yöntem, (3) bu yöntem kapsamında nedensellik, gerçeklik, doğruluk ve temellendirme olarak kavramlaştırılan ilkeler çerçevesinde özgün fikirler, düşünceler, kavramlar oluşturan bir düşünme etkinliği olarak tanımlanabilir. Bu kapsamda Marinoff’un şu ifadeleri oldukça anlamlıdır. “Sizi neler düşündürür? Düşünmenizi sağlayan beyininiz değil, bilincinizdir. Zihin bilincin yerel kaynağıdır. Zihin beyinden ortaya çıksa da ondan bağımsız özellikleri vardır. Düşünce için sınırsız miktarda besin tüketir. Bazıları diğerlerinden daha zehirli olan her çeşit besini tüketir: Niyetler, istekler, esinler, önyargılar, fikirler, tutkular.net bir düşünce istiyorsanız zihninizi olabilecek en sağlıklı besinlerle beslemelisiniz. Bu

besin felsefedir; yani abur cubur fikirler değil, büyük fikirlerdir. Bunu belirleyen iradenizdir... Felsefenin rehberliğini arayanların büyük meselesi, iyi olanı bilmek, doğru olanı yapmak ve adil olanı gerçekleştirmektir” (Marinoff, 2007: 28, 37).

Felsefi Düşünme Etkinliğinin Demokrasiye Katkısı

Yalnız başına veya karmaşa içinde bir arada yaşayamama ve yaşamı sürdürecekt kaynaklara ulaşma, doyurulması gereken bir ihtiyaç türü olarak insanların ihtiyaçları arasında yer aldığı daha önce vurgulanmıştı. Haliyle, bu ihtiyaç türü aynı zamanda felsefenin konusu olmuştur. Siyaset felsefesi başta olmak üzere siyasal tarihte bu tür bir ihtiyacın, düzene dayalı bir arada yaşama ile doyurulacağı çeşitli açılarla ortaya koyulmuştur (Heywood, 2013). Bu nedenle insanlık tarihinde düzen oluşturma arayışı doğrultusunda birçok pratik yaşanmış, pek çok düşünce geliştirilmiştir (Heywood, 2013). Bu kapsamda, doğası gereği siyasal hayvan olarak insanların kendi hayatlarını iyileştirmek ve “İyi Toplum”u yaratmak için bir faaliyet içerisinde olduklarına yönelik Aristoteles’in görüşleri (akt. Heywood, 2013: 21), geçmişten günümüze kadar bu biçimde ortaya koyulan düşüncelerin ve pratiklerin siyasal etkinlik olarak kavramsallaştırıldığını göstermiştir. Bu doğrultuda bu tür etkinliklerin gerçekleştiği alan ise siyasal alan olarak kavramsallaştırılabilir. Bu alan, geçmişten günümüze kadar çeşitli yaklaşımlarla çözümlenmeye çalışılmıştır (Heywood, 2013; Heywood, 2012; Schmidt, 2002). Heywood (2012: 33-36)’a göre, felsefi, ampirik, bilimsel gelenekler başta olmak üzere formel siyasi teori, çeşitli “siyasi iktisat” teorileri, “kamu tercihi teorisi”, rasyonel tercih teorisi gibi teoriler bu kapsamda çözümlenmeler ortaya koymuşlardır. Birbirinden farklı çözümlenmeler ortaya koymalarına rağmen, bu yaklaşımlar ve teoriler bir bütün olarak, yalnız başına veya karmaşa içinde bir arada yaşayamama ve yaşamı sürdürecekt kaynaklara ulaşma ihtiyacının doyurulması noktasında siyasal alana iki temel noktada katkı yapmışlardır. Bunlar (1) betimsel ve (2) normatif katkılardır. Betimsel katkı, siyasal alanda gerçekleştirilen siyasal etkinliklerin, kullanılan yöntemlerin ve elde edilen sonuçların betimlenmesini içermiştir. Bu doğrultuda siyasi düzenleri sınıflandırmaya çalışan Aristoteles, siyasal becerileri ortaya koymaya çalışan Machiavell, egemenliğin ve kanunların kullanılış biçimlerini betimlemeye çalışan Montesquieu ve Max Weber gibi düşünürlerin çözümlenmeleri örnek oluşturmuştur (Heywood, 2012: 33). Normatif katkı ise, ihtiyacı doyuracak siyasanın, üzerine oturacağı, evrensel geçerliliği olabilecek değerlerin ve normların inşa edilmesi oluşturmuştur. Bu doğrultuda, ideal bir düzenin var olabileceğini ve bu düzenin “devlet” olarak ifade edilen bir yapıyla gerçekleştirilebileceğini belirten Platon, Aristoteles, T. Hobbes, J. Jocke, J.J. Rausseau gibi düşünürlerin çözümlenmeleri örnek verilebilir. Birbirlerinden

farklı amaçlar içermekle ve çözümlenmeler ortaya koymakla birlikte, betimsel ve normatif çözümlenmeler çerçevesinde üretilen kavramlar, değerler, yapılar, sistemler vb., bir bütün olarak, siyasal alanda gerçekleşen siyasal düşünme etkinliklerine ve pratiklerine önemli katkılar yaptıkları söylenebilir (Heywood, 2012: 38). Bu doğrultuda, yurttaş (birey), toplum, devlet, iktidar, meşruiyet, egemenlik (otorite), hak, hukuk, yasa, bürokrasi, demokrasi, sivil toplum kavramları, başlıca kavramlar olarak öne çıkarken; özgürlük, eşitlik, adalet, demokrasi, insan hakları (temel haklar), meşruiyet, yurttaş, refah, sorumluluk, temsil, tarafsızlık, sorumluluk, katılımcılık vb. değerler de ortak değerler olarak benimsenmiştir. Bunların yanında yasama, yürütme, yargı, kuvvetler ayrılığı, toplumsal sınıf, demokrasi, siyasal partiler, seçim, referandum, hükümet, muhalefet, koalisyon, parlamento, kabine, medya, monarşi, bürokrasi, anayasa, sivil toplum gibi yapılar ve ataerkillik, otoriteryanizm, mutlakiyet, militarizm, cumhuriyetçilik, demokrasi, liberalizm, sosyalizm, plüralizm vb. sistemler de ortaya konulmuştur (Heywood, 2012: 38).

Siyasal alanda hem temel kavramlar ve değerler hem de temel yapılar ve temel sistemler arasında yer verilen demokrasi kavramı, bu çok yönlülüğüyle, yalnız başına ve karmaşa içinde yaşayamama ile kaynaklara ulaşma ihtiyaçlarını doyuracağı beklentileri temelinde diğer yapılardan ve sistemlerden daha çok ön plana çıkmıştır (Schmidt, 2002: 14; Wolin, 1998: 51). Demokrasinin bu yönü, antik Yunan medeniyetindeki ilk uygulananından bu yana kendisine yönelik pek çok teorinin de oluşmasına neden olmuştur (Dahl, 1993; Schmidt, 2002; Benhabib (ed.), 1999). Bu doğrultuda Aristoteles'in iyi devlet yönetimi bağlamında ortaya koyduğu, Atinalılar Devletinde "halk meclisinin egemenliği" öğretisi, Montesquieu'nun belirttiği "ılımlı demokrasi" öğretisi, Rousseau'nun "radikal halk egemenliği" öğretisi, Tocqueville'nin "özgürlük ve eşitlik arasında amaç çatışması" temelinde ortaya koyduğu "Amerikan demokrasisi" öğretisi, J.S. Mill'in liberal demokrasi kuramı ve K. Marks'ın Paris komünü pratiğinden hareketle "devrimci doğrudan demokrasi" öğretisi modern demokrasi öncesi kuramları oluşturmuştur (Schmidt, 2002). Schmitt'in (2002) sınıflandırmasına göre, bunların yanında, Max Weber'in seçkinci demokrasi kuramı ve Joseph Schumpeter, Anthony Downs'ın ekonomik demokrasi kuramı ve Fraenkel'in çoğulcu demokrasi kuramıyla birlikte işçi hareketlerinin ortaya koyduğu dinamikten hareket eden sosyal demokrasi kuramı, katılımcı demokrasi kuramı, eleştirel demokrasi kuramı ve bütünlükçü demokrasi kuramı modern demokrasi kuramları olarak anlam bulmuşlardır (Dahl, 1993; Schmidt, 2002: 9; Benhabib (ed.), 1999).

Normatif ve betimsel düzeyde ortaya koyulan demokrasi kuramlarının fazlalığı ilk bakışta demokrasinin gelişmesine olumlu katkılar boyutunda

düşünülebilir. Dahl (1993: 7)'a göre, bu olumlu boyuttan bakış, demokrasiyi daha çok bir ideal olarak kurar. Fakat uygulamalar üzerinden anlam bulan demokrasiye yapılan eleştiriler, farklı zaman ve biçimlerde uygulanan demokrasinin kendisini ortaya çıkaran ihtiyaçlara halen daha tam anlamıyla cevap veremediğini de düşündürmektedir. Genel olarak bu eleştirilerin, iki noktaya dikkat çektikleri düşünülmüştür. Birincisi, siyasal alanda demokratik etkinliğin gerçekleşme süreci, idealleştirilen demokrasi anlayışını gerçekleştiremez. Dolayısıyla demokratik süreç sorunludur. Örneğin, Dahl (1993: 3)'ün çözümlenmeleri üzerinden bakıldığında, Antik Yunan'daki uygulanış biçimi ile günümüz uygulamaları arasında demokrasinin çok önemli farklılıklar geçirmiştir. Örneğin, her ne kadar demokrasi halkın halk tarafından yönetimi anlamına gelse de, küçük bir site-devletinde uygulama sürecine bakıldığında, "halk" terimi çok dar bir kesimi içine almıştır; ergin nüfusun büyük kesimi olan kadınları, yabancıları, göçmenleri, köleleri bu terime dâhil etmemiştir. Bu nedenle bu dönemdeki demokrasi, kapsayıcı olmaktan öte dışlayıcı olmuştur. Bu doğrultuda Dahl'ın, eleştirileri üç sınıfa ayırdığı görülür. (1) Mümkün olsa bile istemeyenler bir sınıfı oluşturur. Bu sınıfın başlıca temsilcisi ise Platon olarak ifade edilir. (2) Mümkün ise istenilebilir, fakat doğası gereği imkânsızdır. Bu nedenle temelde karşı olanlar ise diğer bir sınıfı oluşturmuştur. (3) Demokrasiye sempatik yaklaşan, onu sürdürmek istemekle birlikte yine de demokrasiye karşı bazı önemli noktalarda eleştirel tavır alanlar ise son sınıfı oluşturmuşlardır (Dahl, 1993). İkinci eleştiri boyutu ise demokrasi adına yapılan uygulamaların ortaya koyduğu sonuçlar temelinde olmuştur. Günümüz düşünürü Habermas (1999)'ün çözümlenmesi bu kapsamda önemlidir. O'na göre, uygulama amacı ve ortaya koydukları sonuçlar üzerinden bakıldığında, demokrasinin liberal ve cumhuriyetçi uygulamaları gerçekleşmiştir. Bu iki sistemin de halkı egemen kılmadığı gibi, meşruiyet problemleri de oluşturmuştur. O'na göre, bu sonuçlar demokrasiden beklenen sonuçlar değildir. Bu eleştirilerine dayalı olarak Habermas ise süreç odaklı bir demokrasi modeli önerir ki, bu model demokratik alanda bulunan öznel arasında yüksek düzeyde müzakerelere dayalı bir diyaloga dayanır (Habermas, 1999: 37-51).

Bir bütün olarak düşünüldüğünde, bu yaklaşımlar ve kuramlar, genelde siyasal alana özeldir ise demokrasiye neden ihtiyaç duyulduğunu, bu ihtiyacı karşılamada hangi değerlerin, kavramların, yapıların ve sistemlerin ortaya koyulduğunu, sınırlarının ve sahip olduğu olanakların neler olduğunu ortaya koymuşlardır. Bununla birlikte bu yaklaşımlar ve kuramlar genelde siyasal alandaki etkinliklerde özeldir ise bu etkinliklerden biri olan demokrasi pratiklerinde yaşanan sıkıntılara da dikkat çekmiş oldukları söylenebilir. Demokrasi pratiklerinde yaşanan sıkıntılara ilişkin betimleme ve sıkıntılarının çözümlenmesine yönelik normatif katkılar temelinde düşünüldüğünde ise,

kendisini ortaya koyan ihtiyaçları karşılamak için demokrasinin, siyasal alandaki aktörlerin yanında tüm toplumsal alandaki öznelerin siyasal düşünme becerilerinin gelişmişliğine de ihtiyaç duyduğu söylenebilir. Bu gelişmişlik hali ise yurttaşlık kavramı temelinde idealize edilmiştir (Isın ve Turner, 2002; Tanilli, 2006: 356-358). Felsefi düşünme yönteminin demokrasiye katkısının ise, idealize edilen yurttaşlık kavramının toplumsal alandaki öznelerde pratiğe dönüşmesinde anlam bulduğu düşünülmüştür. Şöyle ki; demokratik etkinlik alanında bulunmanın öznelere yüklediği demokratik düşünme ve davranma sorumluluğu ile felsefi düşünme etkinliğinin, bu etkinlik içerisinde bulunana yüklediği sorumluluğun paralellik içerdiği düşünülmüştür. Bu kapsamda, felsefi düşünme yönteminde, felsefi düşünme etkinliğinde bulunana atfen hayret, kuşku ve merak ihtiyacı içerisinde olma, bu ihtiyaçlarını doyuracak bilgiyi elde etmeyi sevmeyi bir yaşam pratiği haline getirme ve bilgi elde etme pratiğinde her türlü peşin kabule yer vermeden araştırmacı, sorgulayıcı, eleştirici bir tavır takınma olarak belirtilen nitelikler, demokrasinin değerlerinden olan ve demokratik alandaki özne üzerinden anlam bulan yurttaşlık nitelikleriyle örtüşür. Tam da bu noktada yurttaşlık kavramına gelirsek; kavram yurttaş (citizen) sözcüğünden türetilmiştir. Farklı sistemlerde farklı anlamlar içermesine karşılık, kavram demokrasinin işleyişi ve gelişimi açısından olumlu yönde bazı niteliklerle idealize edilmiştir. Bu nitelikleri, demokrasinin değerlerini ve gerçeklikleri bilmek, gerçeklikler arasında sağlıklı nedensellik ilişkileri kurmak, demokrasinin sağlıklı işleminde ve gelişmesinde rol almak, bu doğrultuda karar süreçlerine katılma sorumluluğu ve bilincinde olmak gibi nitelikler ifade edilebilir. Özetle yurttaşlık, demokratik ilkelerce çerçevesi çizilen haklara sahip olmak, sahip olunan bu haklar temelinde iktidarın biçimlenmesine ortak olmak olarak anlam bulmuştur (Isın ve Turner, 2002; Tanilli, 2006: 356-358). Bu bakımdan felsefi düşünme yöntemini kullanana atfedilen nitelikler üzerinden yurttaşlık kavramlarının somutlanması, demokrasiye ilişkin farkındalığın gelişmesinde felsefi düşünme yönteminin önemli bir katkısı olarak düşünülmüştür. Bu doğrultuda felsefi düşünme yönteminin demokratik alandaki özneye katkısına ilişkin Marinoff (2007: 37)'un şu sözleri çok anlamlı olduğu düşünülmektedir: “Felsefenin rehberliğini arayanların büyük meselesi, iyi olanı bilmek, doğru olanı yapmak ve adil olanı gerçekleştirmektir”.

Felsefi düşünme etkinliğinde kullanılan yöntemin ilkelerinden biri olan gerçeklik ilkesi kritik önem taşıdığı düşünülmüştür. Hatırlayalım, bu ilkenin, hakkında bilgi elde edilebilecek durumu, olguyu ve nesnelliği ortaya koymada önemli rol oynadığı ifade edilmiştir. Bu doğrultuda düşünüldüğünde yurttaşlık nitelikleri temelinde siyasal alanda bir gerçeklik olan öznenin, siyasal alandaki aktörlerin söylemlerini, bu alandaki diğer gerçeklikler ve bunların işleyiş biçimleri üzerinden değerlendirmesi sağlıklı

bir demokrasinin işleyişinde bir zemin olacaktır. Felsefi düşünme yönteminin böyle bir değerlendirme yapma noktasında özneye önemli bir katkı yaptığını Çetin (2007: 34)'in şu ifadeleri de destekler nitelikte düşünülmüştür: “İnsan felsefe yoluyla, “bilmeye cesaret et”mesiyle birey, özne, yurttaş ve kişi olabilir. Önyargılar, dogmalar ve alışkanlıkların değil, seçenekler arasında kendi tercihlerini belirleyen özerk varlık olmasıyla varoluşunu gerçekleştirebilir”. Bu durumda, özne, bir çok yönlendirmeden, ve neye karşı tavır alacağını bilememe davranışından çıkabilme becerisi gösterebilir. Böylece, felsefe, bireyin yaşamında karşılaştığı sorunlarının kökenlerini göstermek suretiyle, onun başkalarının amaçlarının bir aracı olmasını engellemiş olur (Çetin, 2007: 34). Gelinen noktada felsefi yöntemin gerçeklik ilkesini özümsemiş özne, kavramlar, değerler, yapılar ve sistemler temelinde anlam bulan siyasal alanın gerçeklikleri ile bu gerçekliklerin ihtiyaçlara cevap verecek düzeyde bir demokratik işleyiş arasındaki ilişkiyi anlamlandırabilmekle birlikte, demokrasinin gelişmesine de müdahil olabilme olanaklarını yaratan *yurttaş* konumuna ulaşabilir. Bu durum, felsefi düşünme yönteminin demokrasiye önemli bir katkısı olarak düşünülmüştür.

Sonuç Yerine

Demokrasi kavramının, içerdiği anlam, değerler, yapılar ve sistemler temelinde siyasal alanda bir idealleştirme olarak anlam bulduğu düşünülmüştür. Bu idealleştirmede, yurttaşlık kavramı ise içerdiği siyasal aktörler ve toplumsal özneler ile merkezi konumda tutulmuştur. Yapılan betimsel ve normatif tartışmalara bakıldığında, genelde siyasal alanın özel de ise demokrasinin kendisinden beklenen ihtiyacı karşılaması için bir ideal olarak ortaya konulan demokrasinin pratiğe dönüşmesinde siyasal alandaki aktörlerin yanında toplumsal alandaki tüm öznelerin siyasal düşünme becerilerinin gelişmesine de ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır. Tam da burası, felsefi düşünme etkinliğinde bulunanın kişiliği ve bilgi elde etmede uyguladığı temel prensipler olan gerçeklik, nedensellik, doğruluk ve temellendirme zemininde anlam bulan felsefi düşünme yönteminin demokrasiye katkısının anlam bulduğu nokta olarak düşünülmüştür. Bu katkıları sonuç olarak şöyle özetlemek mümkündür: (1) Demokratik etkinlik alanında bulunmanın öznelere yüklediği demokratik düşünme ve davranma sorumluluğuna ilişkin farkındalık yaratma, (2) demokrasinin gerçekliklerini görebilme, (3) gerçeklikler arasındaki nedensellik ilişkilerini kurabilme, (4) demokrasinin üzerine oturduğu değerlerin anlamını, önemini ve gereğini kavrayabilme, (5) demokratik sistemin işlerliği doğrultusunda inşa edilen yapılarda yer alan siyasal aktörlerin söylem ve davranışlarının doğruluk değerlerini (doğru/yanlış) analiz etme ve (6) bu analizlere dayanak oluşturabilme olarak belirtilebilir.

KAYNAKÇA

- Amstrong, K. (1998). “Tanrı”nın Tarihi, Çev. O. Özel vd., Ankara: Ayraç.
- Aristoteles (2008). Eğitim Üzerine. Yay. Haz. J. Burnet, çev. A. Aydoğan, İstanbul: Say Yayınları.
- Arnhart, L. (2004). Siyasi Düşünce Tarihi, Çev. A.K. Baram, İkinci Baskı, Ankara: Adres Yayınları.
- Benhabib, S. (1999). Demokratik Moment ve Farklılık Sorunu, Demokrasi ve Farklılıklar, Ed. S. Benhabib, Çev. Z. Gürata ve C. Gürsel, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı.
- Childe, G. (1983). Tarihte Neler Oldu, çev. M. Tuncay ve A. Şenel, İstanbul: Alan Yayınları.
- Childe, G. (1988). Kendini Yaratan İnsan, çev. F. Oflluoğlu, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Çetin, V. (2007). Felsefe Bir İşe Yarar mı? İstanbul: Etik Yayınları.
- Dahl, R.A. (1993). Demokrasi ve Eleştirileri, Çev. L. Köker, Ankara: Yetkin Yayınevi.
- Durkheim, E. (2006). Toplumsal İşbölümü, çev. Ö. Ozankaya, İstanbul: CEM Yayınevi.
- Eflatun (1992). Sokrates’in Savunması, çev. T. Aktürel, 3. Basım, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Ercan, F. (2009). Toplumlar ve Ekonomiler, Beşinci Baskı, İstanbul: Bağlam
- Fraser, I. (2008). Hegel ve Marx: İhtiyaç Kavramı, Çev. B.S. Aydaş, Ankara: Dost.
- Güner, N. (1990). Yetişkin Eğitiminde İhtiyaç Kavramı. M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Dergisi, 2: 93-102.
- Guthrie, W.K.C. (1999). İlkçağ Felsefesi Tarihi. Çev. A. Çevizci, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Habermas, J. (1999). Demokrasinin Üç Normatif Modeli, Demokrasi ve Farklılıklar, Ed. S. Benhabib, Çev. Z. Gürata ve C. Gürsel, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Heywood, A. (2013). Siyaset, Ed. B. Kalkan, Ankara: Liberte.
- Heywood, A. (2012). Siyasetin Temel Kavramları, Çev. H. Özler, Ankara: Liberte.

- Hobbes, T. (1993). Leviathan, Çev. S. Lin, İstanbul: YKY.
- İlin, M., Segal, E. (1993). İnsan Nasıl İnsan Oldu, çev. A. Zekerya, İstanbul: Say.
- Inin, E.F., Turner, B.S. (ed) (2002). Handbook of Citizenship Studies. London: SAGE
- Janoski, T., Alford, R., Hicks, A., Schwartz, M. (2013). Siyaset Sosyolojisi, çev. A. Küçükçiftçi vd., 2. Basım, Ankara: Phoenix
- Rousseau, J.J. (2006). Toplum Sözleşmesi, Çev. V. Günyol, İstanbul: Türkiye İşbankası.
- Kottak, C.P. (2008). Antropoloji: İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış, çev. S.N. Altuntek vd., Ankara: Ütopya.
- Laborit, H. (1996). Yaratıcı İnsan. çev. B. Onaran, İstanbul: Payel Yayınevi
- Lipson, L. (1986). Politika Biliminin Temel Sorunları, çev. T. Karamustafaoğlu, 4. Baskı, Ankara: Birlik Yayıncılık.
- Machiavelli, N. (1994). Prens. Çev. N. Güvenç, 2. Baskı, İstanbul: Anahtar Kitapları.
- Mannheim, K. (2008). İdeoloji ve Ütopya. Çev. M. Okyavuz, Ankara: De Ki.
- Marinoff, L. (2007). Felsefe Hayatımızı Nasıl Değiştirir?. Çev. İ. Erdener, İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Maslow, A. (1943). A Theory of Human Motivation, Psychological Review, 50: 370-396.
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Maslow_teorisi, 20.08.2014
- Mc Neill, W.H. (2005). Dünya Tarihi, çev. A. Şenel, 10. Basım, Ankara: İmge.
- Schmidt, M.G. (2002). Demokrasi Kuramlarına Giriş, Çev. M.E. Göktaş, Ankara, Vadi.
- Özlem, D. (1990). Günümüzde Felsefe Disiplinleri, İstanbul, Ara Yayınları.
- Strauss, C.L. (2014). Hepimiz Yamyamız, Çev. H. Bayrı, İstanbul, Metis.
- Tanilli, S. (2006). Yaratıcı Aklın Sentezi: Felsefeye Giriş, 12. Basım, İstanbul: Alkim
- Timuçin, A. (2010). Felsefeye Giriş, 3. Baskı, İstanbul, Bulut Yayınları.

Weber, A. (1991). Felsefe Tarihi, çev. H.V. Eralp, Beşinci Basım, İstanbul: Sosyal Yayınları.

Wolin, S.S. (1998). Elle Tutulmaz Demokrasi, Demokrasi ve Farklılıklar, Çev. Z. Gürata ve C. Gürsel, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı.